

A do “Hamlet” ao español parece que a fixo Casal. O traballo do editor Luís Cochón é magnífico porque revela datos moi precisos. Da carta XVI sabemos pola nota aclaratoria da que vai acompañada que nunca foi enviada por Alberto a Cunqueiro e que está inconclusa. Ademais disto nela faltan a data e a sinatura, por exemplo. Alberto Casal chega a citarse con César como o primeiro lle indica a Álvaro na XLIII. Inclúese tamén unha carta-telegrama, a número XLVII. A XLVIII máis que unha carta é unha invitación de Cunqueiro a Casal nun relatorio titulado “Hamlet y Romeo”. Algunhas inclúen artigos, coma a LI. As suxestións entre os amigos son constantes, aconséllanse en temas como a saúde e o traballo literario de ambos. Achegándonos ao final temos a Posdata que inclúe unha carta de Alberto a Álvaro Cunqueiro onde da conta de que casou nunha voda íntima e outra carta tamén de Casal pero esta vez enviada a César Cunqueiro. Non podemos deixar de dicir que nas cartas hai de todo, consellos, críticas, revelación de cousas íntimas e privadas que nos fan advertir a excepcional amizade que uniu a Cunqueiro e a Casal.

A continuación e cara ao final do volume está o Apéndice, que inclúe unhas verbas do prólogo “Merlín Cunqueiro, mi padrino” de Paula Casal no libro *Jordán escondido y otros cuentos* onde dá boa conta da relación que o seu pai, Alberto Casal, mantivo co seu padriño, Álvaro Cunqueiro. E xa como remate temos tres contos: “Daniela y la estrella”, “Historia del ángel Adriel, guardián de la puerta sur del paraíso” e “Historia de una isla llamada Brenda”, que protagonizan os fillos e as fillas de Alberto Casal, que son tenros e, ademais, impresionantes pois podemos percibir unha vez máis a calidade literaria de Cunqueiro. Como xeito de rematar unha magnífica edición, contamos cun Índice onomástico e un Índice cronolóxico cos emisores e destinatarios das cartas e coa súa datación, ás veces precisa e outras, porén, aproximada.

A modo de conclusión podemos sinalar que estamos perante un libro sumamente interesante e valioso, que presenta unhas boas notas do editor sobre a vida e obra de Cunqueiro e Casal e que permite ao lector introducirse no pensamento de ambos os dous. En definitiva, o libro ten unha vocación clara, a de achegármolos ás figuras máis persoais destes dous grandes das

letras galegas. A obra péchase coas publicacións do Centro Ramón Piñeiro para a investigación en Humanidades, que inclúe recursos en liña e obras impresas de disciplinas diferentes.

María CURROS FERRO

LÓPEZ LÓPEZ, Yolanda (2013): *Moralla*. Santiago de Compostela: Follas Novas Edicións, Libros do Loureiro (nº 5), 90 pp.

Leo atentamente *Moralla*, o quinto libro de poemas en galego de Yolanda López, e descubro a forza da súa personalidade no “puño de cazador”, e atopo o seu sentimento de pertenza ao grupo nunha “caravana cósmica” chea de cosmopolitismo e referencias ás lecturas e músicas que pouco a pouco conforman a expresión propia da autora.

Neste libro, as palabras aparecen preñadas de significación nunha evolución constante do propio significado. Escápanse nos, escápanse á autora, as referencias que aparecen detrás das palabras empregadas nos seus versos.

Emerxe Yolanda coma os papaventos dos seus poemas con “sonidos vespertinos, fulgor azul” entre os actuais ventos de recortes e describe a vida en “O levitar das sombras”, primeiro grupo de poemas do libro. Estes vinte e un poemas retratan o amante ou aquilo que nunca virá pero polo que se agarda.

Nos seguintes 12 poemas preséntasenos Yolanda coma unha “vampiresa do sangue” ao redor dunha mentira. Yolanda é rotunda e decidida, continúa sempre loitando na vida e escribindo da vida, a que posúe e tamén pola que loita.

Esta vida que defende ou que procura a autora nos seus poemas agocha o medo humano tan frecuente á perda da propia identidade. De aí que axexemos a perda de conciencia do propio límite e é aquí onde a poesía de muller escrita por Yolanda, diferenciémola deste xeito da poesía feminina clásica ou da poesía feminista, achégase á postmodernidade máis estrita.

Son os últimos 20 poemas os que nos levan ao mundo máis poético e íntimo da autora, ás súas “fervenzas de cristal” á luz, ao silencio, porque a poesía é moitas veces silencio. Saber estar.

Moralla vén ilustrado con fotografías mor-nas en branco e preto feitas pola propia autora, que remiten á paisaxe calma, á natureza, en fin, outra vez coma nos poemas, á vida.

Rafael YÁÑEZ JATO

MARTÍNEZ DELGADO, Verónica (2013): *Obra reunida, 1994-2008*. Madrid: Amargord ediciones, 673 pp.

A dor reunida: obra poética de Verónica Martínez

Esta edición bilingüe, en galego e español, que recolle a produción poética de Verónica Martínez, abrangue, como sinala o título, un período de catorce anos e un total de sete obras: *Había tantos tantos homes lilas* (1994), *Deshabitada e sen verdugo* (1996), *Desterrado do meu corpo* (2000), *O ladrón de almas* (2002), *Cara a un solpor de gatos* (2004), *Refuxio* (2006) e, por último, *Cartapedra* (2008).

Esta escolma permite recoñecer na obra da autora, deixando á marxe os temas ou motivos propios de cada un dos poemarios, unha serie de constantes que, a modo de columna vertebral, percorren os seus versos. De entre todas elas, a dor é o sentimento dominante, provocado por múltiples causas: a perda, o acto amoroso, a violencia física e emocional, as ansias frustradas de ser nai, etc. Calquera que sexa a súa orixe, trátase dunha dor profunda, que acompaña de forma case permanente ó suxeito lírico, na realidade e no soño, manifestándose, ás veces de forma sinestésica, mediante os cinco sentidos; unha dor que marca todas as súas experiencias e, especialmente, a vivencia do tempo e do espazo.

O presente, sempre hostil, vólvese a un pasado irrecuperable ou mira cara a un futuro non menos desesperanzador, nun contorno igualmente opresivo: a casa e, particularmente, o dormitorio, espazo de intimidade e de encontro erótico, tórnase prisión, tortura: “Persianas de silencio,/ fiestras que dan a patios escuros/ ou a pinturas de paisaxes con miasmas./ Portas que só pechan” (p. 294); “A casa/ era un espacio inhóspito e mefítico,/ de labirintos concéntricos./ Filtrábase a dor,/ xurraba polas fendas da parede/ e a ausencia tinguía o teito/ de manchas escuras” (p. 296).

As tentativas de fuxida, de liberación, de atopar un refuxio resultan polo común malogradas, pois o espazo non é senón o reflexo da interioridade do suxeito. Algo semellante sucede co propio corpo, outro espazo máis, cos súas formas, a súa arquitectura e os seus percorridos, que unhas veces é sentido como fogar e outras como cárcere: “A miña única casa/ é o meu corpo” (p. 588) fronte a “Síntome/ estraña neste corpo/ que non me pertence” (p. 142).

Atopamos tamén na poesía de Verónica Martínez un sentimento de baleiro, de insensibilidade, da nada, produto precisamente da superación desa dor. Ambos os dous, dor e baleiro, constitúen as dúas caras inseparables dunha mesma moeda. Este par de opostos, irreconciliables mais reconciliados na escritura, non é unha excepción. Nas sete obras aquí reunidas conviven, intercámbianse e confúndese ausencias e presenzas, vítimas e verdugos, sufrimento e pracer, roubo e entrega, memoria e esquecemento. Non en van, este volume, a través dunha linguaxe sinxela e un estilo directo e conciso que prescinde de ornamentos superfluos, é a expresión do silencio que habita nas súas páxinas.

Alba DIZ VILLANUEVA

MONTEAGUDO, Henrique (2013): “*En cadea sen prizon*”. *Cancioneiro de Afonso Paez. Poesía galega postrobadoresca (1380-1430 ca.)*. Santiago de Compostela: Xunta de Galicia, Consellería de Cultura, Educación e Ordenación Universitaria, Secretaría Xeral de Cultura, 207 pp.

Segundo os estudos tradicionais, a partir da segunda metade do século XIV a lírica galego-portuguesa ingresaría nunha fase epigonal de calidade minguante que se prolongaría até mediados da centuria seguinte da man dalgúns inspirados poetas galegos, como Macías o *Namorado*, mais especialmente grazas á achega foránea de autores casteláns como Alfonso Álvarez de Villasandino ou andaluces como García Fernández de Gerena. Deste xeito, as últimas décadas do século XIV e os inicios da centuria seguinte coñecerían un último e modesto florecemento da chamada “escola galego-castelá” (Pena 2002: 275-280, 2013: 203-213), da que, en especial, o *Cancioneiro de Baena* nos deixou un testemuño tan valioso como problemático: